

15
HAZU
1861 - 2011

150 godina HAZU

Goleme zasluge St

Povijest HAZU od nastanka do 150. rođendana: Između Drugoga svjetskog rata i Domovinskog rata Akademija je u glavnim crtama poprimila oblik kakav danas ima, s razgranatim sustavom razreda, vijeća, odbora, zavoda i institucija

Ines KOTARAC
ines.kotarac@vjesnik.hr

V eć u počecima Hrvatskoga narodnog preporoda bilo je zamisli o osnivanju učenog društva, odnosno akademije, no trebalo je vremena i strpljenja da se stvari pokrenu. Do ostvarenja bi teško došlo bez inicijative Josipa Jurja Strossmayera, biskupa bosanskog i srijemskog sa sjedištem u Đakovu. On je koncem 1860. godine predao banu Josipu Šokčeviću zakladni list na 50.000 forinti te je izrazio želju da bi se u akademiji »imali stjecati svi bolji umovi (...) da

višeaju kojim bi se načinom imala najpreče stvoriti jedna narodna knjiga na slovjenском југу, i kako bi imala uzeti u svoje okrilje sve struke čovječje znanosti».

Prije točno stotinu i pedeset godina, točnije 29. travnja 1861. godine, Hrvatski sabor je prihvatio Strossmayerov prijedlog, a godine 1993. u spomen toga važnog datuma Akademija je odlučila 29. travnja proglasiti Danom Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Da je u onom trenutku hrvatski narod uistinu trebao i želio jedno takvo društvo, pokazuje to što su novčani prilozi za osnivanje učenog društva stizali sa svih strana.

Iako je taj datum uzet kao simboličan početak Akademije, ona je sa svojim djelovanjem krenula tek 1866. godine, kada je car Franjo Josip I. potvrdio pravila Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.

Za prvoga predsjednika Akademije izabran je ugledni povjesničar Franjo Rački. Ne samo da se na čelu Akademije nalazio sljedećih dvadeset godina, nego je uz Josipa Jurja Strossmayera ostavio dubok trag u djelovanju ovoga društva. Pokazao se kao

odličan organizator znanstvenog rada te je zaslužan za pokretanje brojnih Akademijinih publikacija i edicija poput Rada, Starina i Ljetopisa. Akademija je u svojim ranim godinama bila podijeljena u tri

razreda, i to Historičko-filološki, Filozofičko-jurički i Matematičko-prirodoslovni razred, a njezina djelatnost obuhvaćala je znanstvena istraživanja te sabiranje i izdavanje znanstvene građe. Akademija je ot početka raspolagala bogatom znanstvenom knjižnicom te dragocjenim arhivom rukopisa i listinama. Nova zgrada, ono što se naziva palačom Akademije, počela se graditi u kolovozu 1877. godine, a završena je tri godine kasnije. Po Strossmayerovoj želji napravljena je u stilu firentinske renesanse, a u palaču se

tada smjestila tek osnovana Strossmayerova galerija starih majstora. Danas se Akademija smatra najvažnijom znanstvenom i umjetničkom ustanovom u Hrvatskoj, te okuplja i znanstvenu i umjet-

Strossmayera i Račkoga

Među najvrednijim djelima Strossmayerove galerije starih majstora HAZU: »Presveto trojstvo (Milosrdje)« pripisano Majstoru slike Virgo inter virginis

Franjo Rački

Među prvim članovima Umjetničkog razreda bili su Bela Csikos Sessia, Klement M. Crnčić, Dragutin Domjanić i Martin Pilar dok je Vladimir Nazor bio dopisni član

Josip Juraj Strossmayer

Prvi članovi Akademije

Danas se pri svakom izboru novih članova Akademije raspravlja o tome tko je trebao, a nije ušao u Akademiju, no valja znati da ni pri njezinoj osnivanju nisu svi koji su predloženi postali akademikima. Od predloženih sesnaest car je potvrdio njih četnaest, i to: Janeza Bleiweisša, Mirka Bogovića, Vatroslava Jagića, Ivana Kukuljevića Sakcinskog, Simu Ljubića, Antuna Mazuranića, Pavla Muhlića, Franje Račkoga, Jovana Subotića, Josipa Schlossera Klekovskog, Bogoslava Suleka, Josipa Torbara, Adolfa Vebera Tkalcevića i Zivka Vukasovića.

Kako dvojica od njih, Sakcinski i Mazuranić, nisu prihvatila izbor, ovom uglednom društvu pridodani su još Đuro Daničić, Matija Mešić, Mirko Suhaj i Ljudevit Vukotinović.

ničku elitu, no manje je znano da je umjetnički dio pridodan tek više od pola stoljeća nakon Akademijina osnutka, preciznije 1919. godine. Među prvim članovima Umjetničkog razreda bili su Bela Csikos Sessia, Klement M. Crnčić, Dragutin Domjanić i Martin Pilar dok je Vladimir Nazor bio dopisni član.

Političke prilike nisu uvijek išle na ruku kako hrvatskom narodu tako ni samoj Akademiji, te je u 150 godina morala prebroditi i neka teška razdoblja u kojima je čak i njezin opstanak bio upitan. Koncem 19. stoljeća bilo je ideja da se naša Akademija pripoji mađarskoj, a tridesetih godina 20. stoljeća srpskoj akademiji.

Tijekom tih godina, ovisno o politici, Akademija je nekoliko puta mijenjala i svoje ime. Tijekom Drugoga svjetskog rata ukinuta je Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti i osnovana Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, te se po svršetku rata dogodila obratna stvar.

Zakonom o Jugoslavenskoj akademiji iz 1947. godine željelo se postići da Akademija postane središnja znanstvena i umjetnička ustanova na području Hrvatske i da pod njezinim okriljem djeluju praktički sve znanstvene i umjetničke ustanove. Uzor joj je bila Akademija znanosti SSSR-a.

Sve do godine 1948. Akademija nije imala svojih istraživačkih jedinica. Tek je u poslijeratnom razdoblju u okviru Akademije nastalo ili joj se priključilo više instituta i muzeja, poput Instituta Ruđer Bošković u Zagrebu, Instituta za biologiju mora u Dubrovniku i Rovinju, Institut za jezik u Zagrebu i Moderna galerija u Zagrebu i dr.

Osim istraživačkih jedinica Akademija je posebnu brigu posvetila čuvanju i proučavanju umjetničkoga stvaralaštva pohranjenoga u Akademiji, kao što su bogati fondusi umjetnina u Strossmayerovoj galeriji, Gliptoteci i Kabinetu grafike.

Između Drugoga svjetskog rata i Domovinskog rata Akademija je u glavnim crtama poprimila oblik kakav danas ima, te je danas teško predočiti razgranati sustav Akademije, njezinih vijeća, odbora, zavoda i institucija. Početkom devedesetih godina kada je krenuo oružani napad na Hrvatsku, članovi Akademije shvatili su da se radi o prijelomnom trenutku u hrvatskoj povijesti.

U Izjavi Predsjedništva Akademije od 9. svibnja 1991. kaže se, među ostalim, sljedeće: »Današnja borba hrvatskoga naroda nastavak je vjekovne težnje za vlastitim suverenitetom i težnje za demokratskim unutrašnjim razvojem koji omogućuje nesmetan gospodarski, kulturni i znanstveni napredak, za koji se već više od stoljeća zalaže i naša Akademija.«

Akademija je slala apele hrvatskoj i svjetskoj znanstvenoj i kulturnoj javnosti, znanstvenim i političkim institucijama i organizacijama. U isto vrijeme, ona je u ratnim prilikama, a posebno u poslijeratnom razdoblju, nastavila s radom na znanstvenom i umjetničkom polju, izdavane su i predstavljane knjige, organizirani skupovi i savjetovanja. Novi Zakon o Hrvatskoj akade-

miji znanosti i umjetnosti, kojim je Hrvatski sabor ispunio izraženu želju članova Akademije i cijeloga hrvatskoga naroda da njegova najviša znanstvena ustanova nosi »njegovo ime, ne potirući time kontinuitet cjelokupnoga dotadašnjeg rada Akademije«, stupio je na snagu 24. srpnja 1991. godine.

Na početku 21. stoljeća pojedini članovi HAZU postali su svjesni potrebe da Akademija posveti posebnu pozornost analizi stanja u društvu, ciljevima koje ono treba postići i načinu kako da se to ostvari. Na to su ponukani i činjenicom da je hrvatsko društvo u teškoj krizi, koja se očituje u svim njegovim dijelovima i na svim područjima društvenog života.

Novi predsjednik HAZU-a Zvonko Kusić nekoliko puta je naglasio da se »znanstveni i umjetnički naponi ne mogu promatrati neovisno o društvenoj i moralnoj odgovornosti za efikasan i human doprinos civilizacijskom razvoju, blagostanju i solidarnosti vlastite društvene zajednice«, te dodao: »Usprkos povremenom dojmu neuvažavanja Akademije, velik broj ljudi očekuje i traži naš stav. Treba preuzeti odgovornost, zauzeti stav i oglasiti se o važnim pitanjima ne upuštajući se u dnevopolitičke rasprave.«

Akademija se danas nalazi pred novim izazovima, a njezina uloga i važnost u društvu ovisit će uvelike o tome kako će odgovoriti na te izazove.

Akademija je od samoga početka imala svoju knjižnicu i arhiv. Već je 1868. godine otkupila osobnu knjižnicu Ivana Kukuljevića Sakcinskog s 10.000 svezaka, od čega 20 prvotisaka, oko tisuću rukopisa i šest tisuća dokumenata različitog sadržaja.

Knjižnica posjeduje brojna vrijedna i jedinstvena djela, poput prvih izdanja djela Hanibala Lucića, Marina Držića, Fausta Vrančića, Petra Zrinskog i Pavla Rittera Vitezovića, a kao poseban raritet knjižnica čuva i jedini poznati sačuvani primjerak prvog izdanja Zoranićevih »Planina« (1569.). Tijekom svoje 150-godišnje povijesti knjižnica je više puta mijenjala boravište, dok nije 29. travnja 2009. dobila trajnu adresu i doličan prostor u obnovljenoj zgradi nekadašnjeg Kemijiskog zavoda na Strossmayerovu trgu 14.

Arhiv se pak sastoji od Središnje i Orijentalne zbirke i različitih zbirki eminentnih hrvatskih intelektualaca poput J. J. Strossmayera, Franje Račkoga, Ivana Kukuljevića Sakcinskog i drugih. Arhiv čuva dokumente koji datiraju od 11. stoljeća do naših dana, a najstarije čine glagoljski, ćirilski i latinički kodeksi i isprave različitih sadržaja važnih za istraživanje gospodarske, kulturne i političke povijesti Hrvatske i susjednih zemalja.

Danas Akademija u svojem arhivu posjeduje najbogatiju zbirku glagoljskih rukopisa na svijetu, koju sustavno upotpunjuje i obogaćuje. Malo je znano da Akademija posjeduje Orijentalnu zbirku, koja ima 2.093 rukopisa na arapskom, turskom, perzijskom i bosanskom jeziku te 770 osmanskih isprava datiranih između 16. i 20. stoljeća, dok priručna knjižnica ima dvije tisuće knjiga.